

Rapport fra vurderingsutvalget for ny norsk skjønnlitteratur, lyrikk 2022

Det er to innkjøpsordninger for ny norsk skjønnlitteratur for voksne, en automatisk og en selektiv. Formålet med ordningene er at det blir skapt, utgitt, spredt og lest ny norsk skjønnlitteratur for voksne. Kulturrådet stiller et minstekrav til utgivelsenes kvalitet, og innkjøpene skal samlet sett bidra til stor bredde i norsk litteratur. Gjennom den selektive ordningen tilrettelegges det for at nye utgivere kan få sine publiserte titler vurdert for innkjøp. For den selektive innkjøpsordningen forholder utvalget seg til ordningens budsjetttramme.

Påmeldinger og innkjøp 2022:

Automatisk ordning:	Behandlet*	Innkjøpt	Avslått	Innkjøpsprosent
Parallellutgave	58	49	9	85
Kun p-bok	9	8	1	89
Nynorsk	20	19	1	95
Bokmål	47	38	9	81
Forfatter - kvinne	25	24	1	96
Forfatter - mann	42	33	9	79
Debutant	12	8	4	67
Totalt	67	57	10	85

* Én tittel gjenstår per 14.04.2023. Det ble klart at den var påmeldt på innkjøp for lyrikk først 7. mars 2023. Den vil bli behandlet på neste møte i lyrikkutvalget.

Selektiv ordning:	Behandlet	Innkjøpt	Avslått	Innkjøpsprosent
Parallellutgave	6	3	3	50
Kun p-bok	5	3	2	60
Nynorsk	5	2	3	40
Bokmål	6	4	2	67
Forfatter - kvinne	4	2	2	50
Forfatter - mann	7	4	3	57
Debutant	4	1	3	25
Totalt	11	6	5	55

Påmeldinger og innkjøp siste 3 år:

Automatisk ordning:	Behandlet	Innkjøpt	Avslått	Innkjøpsprosent
2022*	67	57	10	85
2021	79	70	9	89
2020**	66	56	10	85

* Én tittel gjenstår per 14.04.2023

** Kategori 1

Selektiv ordning:	Behandlet	Innkjøpt	Avslått	Innkjøpsprosent
2022	11	6	5	55
2021	22	2	20	9

2020*	27	6	21	22

* Kategori 2

Påmeldinger og innkjøp fordelt på forlag i 2022 – automatisk ordning:

Forlag	Behandlet	Innkjøpt	Avslått
AUDIATUR BOKHANDEL AS	10	9	1
CAPPELEN DAMM AS	9	6	3
CAPPELEN DAMM AS AVD FORLAG	1	1	-
DJ BEAT RECORDS SCANDINAVIA AS	1	-	1
EIVIND AALEN ØI	1	-	1
FLAMME FORLAG	6	5	1
FORLAGET OKTOBER AS	7	6	1
GYLDENDAL NORSK FORLAG AS*	8	8	-
H ASCHEHOUG & CO W NYGAARD AS	7	6	1
H E BRAMNESS Hanne Elisabeth Bramness	2	2	-
SOLLIA FORLAG Bjørn Brænd	1	1	-
SOLUM BOKVENNEN AS	4	4	-
STIFTINGA DET NORSKE SAMLAGET	7	7	-
SVEIN LANSER	1	-	1
URA FORLAG	1	1	-
VIGMOSTAD & BJØRKE AS AVD ST OLAVS GATE OSLO	1	1	-

* Én tittel gjenstår per 14.04.2023

Påmeldinger og innkjøp fordelt på forlag i 2022 – selektiv ordning:

Forlag	Behandlet	Innkjøpt	Avslått
AMLETHUS FORLAG	1	1	-
ESTNORLINK OÜ	1	-	1
EXISTENZ FORLAG AS	1	1	-
HERMES ACADEMIC PUBLISHING & BOOKSHOP AS	1	1	-
INKOGNITO PUBLISERING DA	2	1	1
IVAR ORVEDAL	1	1	-
KERSTIN ORØ CARELIUS	1	-	1
LABYRINT AS	1	-	1
RUIJA FORLAG AS	1	1	-

Forlag	Behandlet	Innkjøpt	Avslått
SKAMLØST FORLAG AS	1	-	1

Om utvalget

Vurderingsutvalget for innkjøpsordningen for skjønnlitteratur for voksne, lyrikk har i 2022 bestått av:

Espen Stueland (leder) (1970), Oslo. Forfatter, gjendikter, litteraturkritiker og tidligere tidsskriftredaktør.

Eirik Vassenden (1971), Vestland. Professor i nordisk litteratur ved Universitetet i Bergen. Forfatter, tidligere tidsskriftredaktør.

Kjersti Bronken Senderud. (1971), Innlandet. Lyriker. Medlem i programrådet til Nordisk poesifestival.

Siri Gaski (1983), Nordland. Seniorrådgiver ved Nasjonalbiblioteket. Oversetter og kritiker. Juryleder for Havmannprisen.

Thor Magnus Tangerås (vara) (1972), Oslo. Førsteamanuensis ved Høyskolen Kristiania, poet.

Hans Kristian Rustad (ekstraleser) (1973), Oslo. Førsteamanuensis i nordisk litteratur ved Universitetet i Oslo. Forfatter.

Hildegunn Dale (ekstraleser) (1974), Vestland. Forfatter og redaktør.

Siden 2021 har Nora Simonhjell, Morten Wintervold og Rita Mundal gått av. Nye utvalgsmedlemmer for perioden 2022–2023 er Eirik Vassenden, Siri Gaski og Kjersti Bronken Senderud. Espen Stueland har fungert som leder.

For den automatiske innkjøpsordningen var det seks påmeldingsrunder, to for den selektive. Bøkene påmeldt til automatisk ordning behandles fortløpende på det første møtet etter at de er mottatt av utvalgsmedlemmene, gitt at utvalget har fått konsulentuttalelsen i tide når det gjelder gjendiktninger. Bøkene påmeldt selektiv ordning behandles samlet for påmeldingsfristen og utvalget prioriterer deretter titler i overensstemmelse med størrelsen på rammen for innkjøp.

Utvalget har hatt syv møter. Utvalgsleder og en ekstraleser har i tillegg hatt ett telefonmøte. Møtene er gjennomført i Kulturrådets lokaler og digitalt på zoom.

I lyrikkutvalget leser og vurderer alle utvalgsmedlemmene alle de påmeldte titlene. I tilfeller hvor et utvalgsmedlem er inhabilt, blir en ekstraleser hentet inn. Når et vedtak ender med stemmegivningen 2–2, blir ekstralesere innkalt og boken behandles på nytt på neste møte. Det er brukt vara og/eller ekstralesere i behandlingen av ti bøker påmeldt automatisk innkjøpsordning, ingen på selektiv innkjøpsordning. For ni av disse bøkene endte behandlingen med vedtak om innkjøp.

Alle gjendiktninger blir lest av en ekstern konsulent med spesialkompetanse. Konsulenten vurderer gjendiktning mot original og diskuterer valg og løsninger. Uttalelsen munner ut i en anbefaling om innkjøp eller ikke. I 2022 mottok utvalget 27 konsulentuttalelser. Uttalelsene er av høy kvalitet og utvalget tillegger dem stor vekt i diskusjonen; de bidrar til at behandlingen blir helhetlig og kvalitetssikret. Å hyre inn konsulent er en økonomisk utgift, men det må til. Også i tilfeller hvor gjendiktningen er fra et annet nordisk språk, er uttalelsen nødvendig. Grunnen til det er at utvalget i utgangspunktet ikke leser originalene og dermed ikke vurderer gjendikterens språklige valg. En gjendiktning kan fungere tilfredsstillende på norsk, men hvis konsulenten for eksempel påpeker graverende misforståelser, direkte feil eller svake valg, må dette tas med i utvalgets vurdering.

For lesere som ikke leser gjendiktning opp mot originalen eller kjenner til eventuelle problematiske gjendikter-løsninger, kan et eventuelt avslag fortone seg merkelig, hvis diktene ellers virker gode i norsk språkdrakt. Utvalget har diskutert dilemmaer knyttet til dette, bl.a. at denne typen avslag kan fremstå som ubegrunnet og dermed risikerer å sette utvalgets vedtak i et tvilsomt lys.

Utvalget har diskutert om det i tilfeller av avslag kan eller bør følge en begrunnelse i et kort brev til forlaget. Det som taler imot, er at dette fort kan skape en forventning om at alle avslag skal begrunnes, med den mangedoblingen i arbeidsmengde det vil generere.

Gjennom hele året opplevde utvalget at den automatiske utsendingen av bøker fungerte nokså variabelt. Mange bøker kom svært forsinket, og ofte først etter flere omganger med purring. Dette gir i sin tur vilkårlige forsinkelser i behandlingen. Utvalgets intensjon om fortgang i behandlingen av bøkene, blir vanskeliggjort. I noen få tilfeller har utvalgsmedlemmene måttet lese bøkene i digitale formater. Dette er etter utvalgets mening uheldig, for eksempel kan diktets oppsett og visuelle virkemidler forskyves på skjermen.

Tendenser og analyser

Helhetsinntrykket for 2022 er at mangfoldet er stort og at det skrives mye vital poesi. Det er stor bredde i alt fra stilistiske formgrep til innhold og tematikk. Det skrives fra mange ulike posisjoner i samfunnet – åpenbart også henvendt til mange ulike lesere, og slett ikke bare skolerte poesilesere.

Året bød på dikt som skildrer livet i alle faser og fasonger, i økende grad ser vi også at livet til urban innvandrerungdom skildres, eller dikt som tar utgangspunkt i queer-erfaringer. Som før skrives det dikt i tradisjonelle former. Det skrives språkkritiske dikt som krever langsom lesing, dikt skrevet i et tilnærmet dagligtalspråk eller for andre plattformer enn bokformatet. Atter andre dikt bygger på tradisjonsbevissthet og forutsetter kanskje mer forhåndskunnskap hos leseren. Flere bøker er skrevet med gjennomtenkte ideer om å nå lesere som kanskje ikke oppsøker dikt frivillig.

Lyrikkutvalget har merket seg at både Kritikerlagets pris for beste voksenbok og Tarjei Vesaas-debutantpris i 2022 gikk til diktsamlinger: Henholdsvis Brynjulf Jung Tjønnns *Kvit, norsk mann*, og M. Seppola Simonsens *Hjerteskog / Sydänmettä*. Året 2022 kan med andre ord utropes til et godt år for lyrikk!

Tjønnns bok tematiserer det å være adoptert, oppvekst i en liten vestlandsbygd, identitet, arv, utenforskap og mikrorasisme. Seppola Simonsen har vokst opp i Nord-Norge; hans bok er skrevet med bakgrunn i kvensk identitet, hovedmålet er bokmål, men poeten bruker også enkelte kvenske ord, på en sober måte. Boka har undertittelen «Kvenske dikt».

Noen få bøker har økokritiske naturerfaringer som overordnet tema. Økokritisk poesi er gjerne implisitt eller eksplisitt samfunnskritisk, ved å ha den økologiske krisen og/eller klimakrisen som bakteppe. Dette i motsetning til tradisjonell naturlyrikk eller poesi med besjelende naturbilder. Blant årets utgivelser som originalt er skrevet på norsk er det langt mellom politiske bøker i tradisjonell forstand, men både sosialt engasjement og identitetspolitiske dikt finner man spredt mellom andre typer dikt. Flere bøker tematiserer et ønske om alternative levemåter, utenfor samfunnsnormene, og disse kan i en viss forstand være samfunnskritiske.

Politisk diktning kan man ellers finne noe av i den oversatte litteraturen, bl.a. hos Dmitry Strotsev og CA Conrad. Utvalget har inntrykk av at ikke alle forlag legger like mye arbeid og ressurser i

gjendiktningene, men av de som virkelig skiller seg positivt ut er det grunn til å trekke frem gjendiktningene av bl.a Yoko Ono, Sylvia Plath, Rainer Maria Rilke, og ikke minst utvalget til Anders W. Cappelen av japanske haikudiktere, deriblant Basho, Buson, Issa og en rekke andre – som vakte stor begeistring i utvalget.

Flere av bøkene som ble innkjøpt er minoritetslitteratur, deriblant en tospråklig bok (persisk og norsk) skrevet av iranske Fatemeh Ekhtesari, fribyforfatter bosatt i Lillehammer. Boken, *Hun er ikke kvinne*, er utgitt i Aschehougs serie «Parallell». Det har vært sagt tidligere, men kan gjentas: Et tiltak som resulterer i bøker av denne litterære kvaliteten, er prisverdig! I tillegg til allerede nevnte Seppola Simonsens *Hjerteskog*, kom det ut en bok, *Tanker om et tapt språk/Ajatuksii menetetystä kielestä* (Ruija forlag), skrevet av Marie Konstanse Skogstad dels på norsk, dels på kvensk. Poeten tematiserer den historiske sammenhengen hvor norsk ble brukt som maktmiddel, boka kan dermed leses som et korrektiv til majoritetens språkforståelse. Boken er påmeldt selektiv innkjøpsordning og ble kjøpt inn.

Det skrives fortsatt dikt som vektlegger sanglige eller klanglige elementer, eller som leker med visuelle elementer, men slike dikt er i klart undertall. Én bok, Ivar Orvedals *Mantra Contra Mantra*, var utstyrt med plakatkunst og egen cd (jazz & poesi). Denne tospråklige boken (engelsk og norsk) var påmeldt selektiv innkjøpsordning og ble kjøpt inn.

Som i tidligere år er en del diktsamlinger konsekvent holdt i et prosaspråk, der poesisjangerens klassiske kjennetegn – som språklig fortetning, flertydighet etc. – glimrer med sitt fravær. Bøkene er typisk skrevet av forholdsvis unge poeter, og fortellingen fremstiller gjerne barndom retrospektivt. Temaet kan være barn-foreldre. Uttrykket er bevisst ungdommelig, erfaringene fremstilles gjennom et filter av tidstypisk distraksjon og rastløshet.

Et annet formuttrykk som også vektlegger narrative formelementer, men er villere, er konseptuelle bøker med store tekstmasser over baksiden. Det kompositoriske prinsippet er ekspansjon. Løsrevne setninger, biter av fortellinger og sanseobservasjoner drysser tilfeldig over siden. På sitt litterært mest interessante genererer kaoset noe vitalt og overskridende.

Også i år er det påmeldt flere bøker som består av det som blir referert til som «instadikt» – korte og kjappe dikt, enkle og direkte. Tonen er gjerne humoristisk, underfundig eller litt melankolsk – ord til ettertanke. Det kan helle over mot det forglemmelige og intetsigende, men på sitt beste er det (for eksempel) en lek med det villet banale og frekt upretensiøse.

Noen av de sterkeste og litterært mest vågale bøkene var skrevet av eldre debutanter (eldre enn Vesaas-prisens grense ved 35 år). Samtidig ser vi at flere av våre mest anerkjente og etablerte poeter stadig makter å fornye seg og videreføre sin personlige stemme på en og samme tid. Vi har fått en ny undersjanger, «Kommunedikt», som er betegnelsen Gro Dahle setter på sin fine bok.

Sammenlikner man bøkene påmeldt i henholdsvis den automatiske og den selektive innkjøpsordningen, vil vi anslå at bøkene i sistnevnte kategori relativt sett oftere skildrer eksistensiell sårbarhet og psykisk lidelse. Dessverre lider en del av bøkene under manglende redaksjonell behandling.

Det skal bemerkes at flere bøker som var påmeldt selektiv innkjøpsordning, men som ikke ble innkjøpt, inneholdt dikt som vitnet om åpenbart talent, poetisk følsomhet og uttrykksbehov. Grunnen til avslaget er i slike tilfeller gjerne at diktene ikke har gjennomgått nødvendig redaksjonelt

arbeid. Potensialet er absolutt til stede, men det skorter på kyndig veiledning, dermed har tekstene heller ikke fått det nødvendige løftet.

Når dét er sagt, må det legges til at utvalget mente det var grunn til å kjøpe inn flere bøker påmeldt selektiv ordning enn den økonomiske rammen i utgangspunktet ga mulighet til. Vi er veldig glade for at ordningen er fleksibel, og tillot at Lyrikkutvalget kunne overta ubenyttede midler fra prosautvalgets pott. Det ga mulighet til å kjøpe inn alle bøkene vi vurderte som gode nok.

Tilpasning og utvikling

I forlengelsen av behandlingen av enkelte bøker har Lyrikkutvalget satt av mye tid til å diskutere et dilemma knyttet til småforlagenes økonomi og konsekvensene av et avslag. Et eksempel på en vurdering som er spesielt vanskelig, er når et småforlag har eksistert mer enn fem år og reglene derfor tilsier at bøkene deres må meldes opp på automatisk innkjøpsordning. Utvalget vurderer innkjøp i lys av verkenes litterære kvalitet – men samtidig ser vi at småforlag har sårbar økonomi. Store utgifter i tilfeller hvor en påmeldt bok blir avslått kan ha svært alvorlige følger. Her bør det etter utvalgets mening diskuteres alternative løsninger. Utvalget har spilt inn et forslag til Kulturrådets faglige utvalg for litteratur om å vurdere en mellomløsning for småforlag. Hensikten er å unngå en situasjon hvor småforlag ender med ikke å melde på bøker i frykt for avslag. Det vil være usunt for hele litteraturfeltet hvis innkjøpsordningene skremmer småforlagene fra å melde på bøker.

Avisdebatt

I forbindelse med avslag på en gjendiktning påmeldt automatisk innkjøpsordning, ble vedtaket kritisert av gjendikterne og forlaget i Klassekampen 27.12.2022 («Vi må kunne klage», signert Julie Stokkendal, Gunnar Wærness og Martin Sørhaug for forlaget Audiatur/ HOF). De etterlyste en ankenemd og muligheten til å få vedtak vurdert med andre øyne. I et svar i Klassekampen («Ankenemda og vurdering», 16.01.2023) gjorde Sigbjørn Skåden, leder av faglig utvalg for litteratur i Kulturrådet, rede for de viktigste grunnene til at ankenemda ble nedlagt i 2015. Han trakk også frem at utvalget i dag har mulighet til å bruke ekstraselere både ved tvilstilfeller og dersom en av ekstraselerne har særskilt kompetanse som er verdifull for vurderingen. Han minnet også om at innkjøpsprosenten er høyere nå enn da det fantes en ankenemd. Vi viser ellers til oversikten over forlagets påmeldte og innkjøpte titler i 2022 i tabellen over.